

Locating Multi-Purpose Tourism Centers with an Emphasis on Crisis Management Against Natural Hazards (Case Study: Mashhad City)

Minoo Yazdi Moghadam^{1*}, Ezzatullah Mafi² & Marziyeh Rajabi³

1. MA in Tourism, Motahhar Rationalist Higher Education Institute, Mashhad, Iran

2. Department of Tourism, Motahhar Rationalist Higher Education Institute, Mashhad, Iran

3. Department of Tourism, Motahhar Rationalist Higher Education Institute, Mashhad, Iran

* Corresponding Author: Email: minooyazdi@chmail.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article History:

Received: 24 January 2024

Received in revised form: 08 April 2024

Accepted: 28 April 2024

Published online: 22 June 2025

Keywords:

Tourism, Crisis Management, locating, Natural Disasters, Mashhad City

ABSTRACT

The tourism industry was given special attention due to its great impact on the economic prosperity of different countries, and for this reason, efforts were made to reduce fluctuations in this industry. From this point of view, crisis management regarding natural disasters that humans have little control over and have a high amount of destruction, was taken into consideration in tourism. The city of Mashhad is also one of the most important tourist centers in Iran and the Middle East, and due to being in a special geographical position, it is affected by various natural disasters. The present research aims to investigate the possibility of natural disasters in Mashhad and its impact on tourism and the need to use an active crisis management approach. And in the area of Mashhad city, what are the favorable conditions for building a multi-purpose tourism complex? In order to answer the research questions, a quantitative survey method was chosen and 56 questionnaires were distributed among Mashhad tourism experts. The geographical area of this research is Mashhad city. Earthquake is the most important natural disaster that has the potential to create a crisis in Mashhad tourism and subsidence has this effect in creating a hidden crisis. Facing the heat wave is also an acute crisis for Mashhad tourism, which should be taken into account in order to build a tourism complex in Mashhad and to reduce possible damages and activate crisis management. In the final stage and using the opinions of experts, the four dimensions of compatibility, accessibility, service and desirability, which have a total of 13 indicators, were designed, and by using ArcGIS and the designed matrix of indicators, location was done and it was determined that the lands of the boulevard Namaz and Elahiya are suitable places for building a tourism complex in Mashhad.

Cite this article: Yazdi Moghadam, M., Mafi, E., & Rajabi, M. (2025). Locating Multi-Purpose Tourism Centers with an Emphasis on Crisis Management Against Natural Hazards (Case Study: Mashhad City). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 20(2), 71-85.

 <https://doi.org/10.71633/jshsp.2025.1032490>

© The Author(s)

Publisher: Islamic Azad University, Rasht Branch

Extend Abstract

Introduction

Tourism in today's world is considered an economic, social, and political phenomenon and can be considered a strategy to achieve goals. The unique characteristics of tourism have led scientists and experts to call this industry a hidden export and a smokeless industry, which, according to researchers' predictions, will become the world's largest industry and economic activity in the near future. This is why many countries have made this industry a major source of income, employment, private sector growth, and infrastructure development. One of the most important factors influencing tourist attraction is ensuring the physical and psychological safety of tourists at the destination, which has attracted the attention of scholars to crisis management in tourism. Because tourism is vulnerable to humanitarian crises, natural disasters, and infectious diseases, and each of these factors can create a crisis in the tourism industry and also lead to a decrease in the level of tourist attraction in the future. The importance of crisis management in the tourism industry has led to the consideration of crisis management annexes as a fundamental document in the design and construction of tourism centers and the establishment of requirements for location. Considering the

Methodology

The present study is quantitative in terms of its fundamental objective, quantitative in terms of its nature, and survey in terms of its method. The present study is an applied study in which a researcher-made questionnaire was used to collect data. To collect and compile research data, first, due to the lack of access to standard components and indicators regarding crisis management requirements in locating tourism complexes, a researcher-made questionnaire

Results and Discussion

Natural disasters are among the most important damages that cause losses to the tourism brand, and it is for this reason that attention has increased to preventing and minimizing damages under the name of crisis management. Based on these requirements, locating a tourism complex in Mashhad is very important because, in addition to creating a center for providing centralized tourism services, it will also protect Mashhad's tourism brand in the event of natural disasters; however, as mentioned, so far, the

importance of the holy city of Mashhad as the main tourism base in Iran and one of the most important tourism destinations in the Middle East and the Islamic world, it is essential to pay attention to this matter. The diverse attractions in this city have attracted many domestic and foreign tourists and have good potential. For this reason, this city needs to develop tourism infrastructure, including multi-purpose tourism centers. The favorable situation of attracting tourists in the city of Mashhad is accompanied by risks; therefore, it is important to examine the requirements for locating centers such as multi-purpose tourism centers that face a large population of tourists, with regard to crisis management against natural hazards. Accordingly, the purpose of the present study is to examine the criteria and indicators necessary for locating multipurpose tourism centers in order to increase the efficiency of crisis management and reduce the damage caused by natural disasters to tourism in the holy city of Mashhad. The question has been raised: What are the most important natural disasters that limit tourism in Mashhad? And based on the existing conditions, in which area of the city of Mashhad is the best place to build a tourism complex?

was distributed among experts in the tourism industry in Mashhad. Then, the output of the obtained information was used to compile the impact indicators of natural disasters. For this purpose, the researcher-made paired comparison questionnaire was again provided to the experts to weight the criteria. Finally, the paired comparisons were analyzed in the Expert Choice software and the output was converted into AHP for analysis in the TOPSIS model.

location of a tourism complex in Mashhad has not been carried out according to the principles and criteria of crisis management. Therefore, an effort was made to consider precise and logical principles for the construction of a tourism complex in order to identify the best locations in the city of Mashhad and, by using these locations, prevent possible damage or reduce the damage during a crisis. The research findings showed that the city of Mashhad, which is considered one of the most important tourism

centers in Iran and the Middle East, and the volume of tourists entering this city is comparable to some of the most important global tourism centers, is affected by some natural disasters, most notably earthquakes, due to its location in a special geographical environment. Although some other disasters that

fall into the category of natural disasters also have a high probability of occurring in this city, a significant portion of them, such as land subsidence and flooding, are affected by human actions, and changing existing trends will greatly help improve their situation.

Conclusion

In this research, by considering the criteria of compatibility, desirability, communication network, and services, and using the AHP method in a GIS environment, it was shown that the hybrid model used has a high ability to identify tourist complex locations. Based on the opinions of Mashhad tourism experts, criteria and indicators were designed and applied for location selection, and based on this, the southwestern area of Mashhad, which is also the access point to the summer areas of Ferdowsi's tomb, was selected as a suitable location for the construction of a multi-purpose tourism complex. It should be noted that although part of Mashhad's Namaz Boulevard is in good condition based on the indicators studied, a large part of which is due to the area's very good access to the exit route of Mashhad and the airport and the city's main terminal, existing

development plans to build several megaprojects in this area, as well as a significant increase in construction on the land in this area, have increased the likelihood of increasing population density and consequently reducing green space. In addition, the distance of this area from the fault is much less than the western and northwestern areas, and given the importance of earthquakes in the research findings, the construction of a tourism complex in this area requires more careful and detailed research. However, considering the vastness of the land available in the region, the new urban fabric, close to tourist attractions, including Ferdowsi's tomb, as well as the entrance and exit of Mashhad from the west (Asian Highway), is considered the most suitable location for the construction of a multi-purpose tourism complex.

Funding: There is no funding support for this research.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All authors reviewed and

approved the final content of the manuscript and are in agreement with all aspects of the work. The authors declare no competing interests.

Conflict of Interest: Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: This article is taken from a master's thesis in tourism that was completed at the Institute of Higher Education of the Pure Rationalists of Mashhad. I would

like to express my gratitude and appreciation to the efforts of my esteemed supervisor, Dr. Ezzatollah Mafi, and my advisor, Dr. Marzieh Rajabi.

مکان‌یابی مراکز گردشگری چندمنظوره با تأکید بر مدیریت بحران در برابر مخاطرات طبیعی (مطالعه موردی: شهر مشهد)

مینو یزدی مقدم^{۱*}، عزت‌الله مافی^۲ و مرضیه رجبی^۳

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد گردشگری، موسسه آموزش عالی خردگرایان مطهر، مشهد، ایران
۲. گروه گردشگری، موسسه آموزش عالی خردگرایان مطهر، مشهد، ایران
۳. گروه گردشگری، موسسه آموزش عالی خردگرایان مطهر، مشهد، ایران

* نویسنده مسئول: Email: minooyazdi@chmail.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۱/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۹ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱ کلیدواژه‌ها: مدیریت بحران، مکان‌یابی، بلایای طبیعی، شهر مشهد	صنعت گردشگری به دلیل تأثیر فراوانی که بر رونق اقتصادی کشورهای مختلف داشته، به‌طور ویژه مورد توجه قرار گرفت و به‌همین دلیل تلاش گردید تا نوسانات اندکی متوجه این صنعت گردد. از این رهگذر، مدیریت بحران در خصوص بلایای طبیعی که انسان کنترل اندکی بر آن‌ها دارد و در مقابل حجم تخریب بالایی نیز دارند، در گردشگری مورد توجه قرار گرفت. شهر مشهد نیز یکی از مهم‌ترین مراکز گردشگری در ایران و خاورمیانه است و به‌دلیل قرار گرفتن در موقعیت جغرافیایی ویژه‌ای تحت تأثیر بلایای طبیعی مختلفی قرار دارد. پژوهش حاضر با هدف بررسی امکان وقوع بلایای طبیعی در مشهد و تأثیر آن بر گردشگری و لزوم بکارگیری رویکرد مدیریت بحران فعالانه، به بررسی پرسش‌هایی پرداخته است: الزامات مکان‌یابی مجتمع گردشگری چندمنظوره جهت کاربرد مدیریت بحران چه موضوعاتی هستند؟ و در عرصه شهر مشهد چه موقعیت‌هایی دارای مطلوبیت لازم جهت احداث مجتمع گردشگری چندمنظوره است؟ جهت پاسخ به سؤالات پژوهش، روش کمی و تکنیک پیمایش انتخاب گردید و ۵۶ پرسشنامه در میان کارشناسان گردشگری مشهد توزیع گردید. همچنین از روش تاپسیس جهت تحلیل یافته‌ها و از ArcGIS جهت مکان‌یابی استفاده شده است. قلمرو جغرافیایی این پژوهش، شهر مشهد می‌باشد. زمین‌لرزه مهم‌ترین بلای طبیعی است که دارای توان بالقوه جهت ایجاد بحران در گردشگری مشهد است و فرونشست زمین این تأثیر را در ایجاد بحران پنهان دارد. مواجهه با موج گرما نیز بحران حاد موجود برای گردشگری مشهد است که جهت احداث مجتمع گردشگری در مشهد و به‌جهت کاهش آسیب‌های احتمالی و فعال نمودن مدیریت بحران می‌بایست بدان‌ها توجه نمود. در مرحله نهایی و با استفاده از نظرات کارشناسان، ابعاد چهارگانه سازگاری، دسترسی، خدمات و مطلوبیت که مجموعاً دارای ۱۳ شاخص هستند طراحی شد و با بکارگیری ArcGIS و ماتریس طراحی شده از شاخص‌ها، مکان‌یابی به انجام رسید و مشخص شد که اراضی بلوار نماز و الهیه مکان‌های مناسب برای احداث مجتمع گردشگری در مشهد است.

استناد: یزدی مقدم، مینو؛ مافی، عزت‌الله و رجبی، مرضیه. (۱۴۰۴). مکان‌یابی مراکز گردشگری چندمنظوره با تأکید بر مدیریت بحران در برابر مخاطرات طبیعی (مطالعه موردی: شهر مشهد). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۲۰(۲)، ۸۵-۷۱.

 <https://doi.org/10.71633/jshsp.2025.1032490>

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

© نویسندگان

مقدمه

گردشگری در جهان امروز به‌عنوان یک پدیده اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به‌شمار می‌آید و می‌توان آن را نوعی راهبرد جهت دستیابی به اهداف قلمداد نمود. صنعت گردشگری به‌عنوان فعالیتی که در دنیای امروزی توان اثرگذاری بر فرآیند توسعه متوازن و خردورزانه را در تمامی دنیا به نمایش گذاشته، مورد توجه طیف وسیعی از سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام‌های سیاسی و مدیریت اجرایی در همه کشورهای دنیا قرار گرفته است (Rasool et al., 2021:2)؛ گردشگری نتایج با اهمیتی دارد که ارتقای سطح رفاه و کیفیت زندگی افراد محلی از جمله مهم‌ترین این نتایج هستند (Nopiyani & Wirawan, 2021:134; Godovykh et al., 2021:5). گردشگری را می‌توان از منظرهای گوناگونی مورد تحلیل قرار داد؛ از نظر اقتصادی، توسعه گردشگری تأثیر بسزایی در تقویت بنیان‌های اقتصادی جوامع دارد. نقش گردشگری به‌عنوان منبع جدیدی برای ایجاد اشتغال، کسب درآمد، دریافت‌های مالیاتی بیشتر، جذب ارز و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی که موجب رشد و توسعه سایر صنایع می‌شود، در مطالعات متعدد مورد تأیید قرار گرفته است (آییلی و دیگران، ۱۴۰۰؛ پروین و دیگران، ۱۳۹۸؛ نرگسی و دیگران، ۱۳۹۷؛ برابری و دیگران، ۱۳۹۵). از جنبه فرهنگی و اجتماعی، گردشگری یکی از عوامل اصلی هویت‌بخش به جوامع است. به لحاظ سیاسی نیز گردشگری می‌تواند دارای کارکرد باشد و برای نشان دادن دستاوردهای نظام سیاسی مورد استفاده گیرد (Pradeep, 2020:57).

ویژگی‌های منحصر به فرد گردشگری باعث شده است تا این صنعت از سوی دانشمندان و صاحب‌نظران به صادرات پنهان و صنعت بدون دود شهرت یابد که بر اساس پیش‌بینی محققان، در آینده نزدیک (سال ۲۰۲۵) به‌عنوان بزرگ‌ترین صنعت و فعالیت اقتصادی جهان در خواهد آمد. به‌همین دلیل است که بسیاری از کشورها این صنعت را به‌عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی خود قرار داده‌اند (Tohid, 2011:207).

یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر جذب گردشگر موضوع تأمین امنیت جانی و روانی گردشگران در مقصد است که موجب جلب توجه اندیشمندان به مدیریت بحران در گردشگری شده است. چراکه گردشگری در برابر بحران‌های انسانی، بلایای طبیعی و بیماری‌های عفونی آسیب‌پذیر است و هر یک از این عوامل می‌توانند ضمن ایجاد بحران در صنعت گردشگری، به کاهش سطح جذب گردشگر در آتیه نیز منتهی شوند. به‌همین دلیل، توسعه یک چارچوب مدیریت بحران برای هر مکان، به‌ویژه مقاصد گردشگری اهمیت زیادی پیدا نموده و تأثیر رویدادهایی که برای صنعت گردشگری و سازمان‌های مرتبط آسیب ایجاد می‌نمایند و واکنش صنعت گردشگری به چنین رویدادهایی بسیار ضروری است (Sum et al., 2022: 3)؛ زیرا امروزه به اثبات رسیده است که گردشگران برای بازدید از یک مقصد گردشگری خاص -آمده یا نیامده‌اند- به دلیل تصویر آن است (Wengel et al., 2022; Jebbouri et al., 2022). تصویر مقصد با سایر انواع تصویر متفاوت است، زیرا به‌طور اجتناب‌ناپذیری بر نظر گردشگران تأثیر می‌گذارد و از طریق منابع اطلاعاتی غیر مرتبط با گردشگری نیز بسیار تحت تأثیر قرار می‌گیرد (Li et al., 2023:5). گردشگران بالقوه با دریافت این تصور که مقصد برای بازدید امن نیست، مقصد را از فهرست مکان‌هایی که برای بازدید در نظر گرفته شده است حذف می‌کنند (Rezaei et al., 2023:3). تجربه گردشگران ناراضی به احتمال زیاد به عدم بازدید مجدد منتهی می‌گردد، اما با احتمال بیشتری دهان به دهان منتشر می‌شود و مانع از مراجعه گردشگران بیشتری می‌شود. پلتفرم‌های مختلف اینترنتی برای تبادل افکار و تجارب سفر به رسانه‌های مهمی تبدیل شده‌اند و نظرات منفی ممکن است گردشگران بالقوه را از بازدید از مقاصد مربوطه منصرف کند (Mikulić et al., 2018:15).

پیش‌بینی و آمادگی برای مقابله با تهدید بحران‌های ناشی از بلایای طبیعی و انسانی، چالش مهمی است که گردشگری با آن مواجه است. به‌عنوان یک صنعت، گردشگری به‌ویژه در معرض چنین رویدادهای منفی است که این بخش را تقریباً دائماً در معرض خطر قرار می‌دهد. قبل از فاجعه ۱۱ سپتامبر و سونامی آسیایی ۲۰۰۴، مدیریت بحران در گردشگری اساساً یک اقدام واکنشی بود، برخلاف حالت پیش‌بینی فعال؛ بدین معنی که تا زمان وقوع بحران برنامه برای آن وجود نداشت و در زمان وقوع حادثه صرفاً اقداماتی برای کاهش آسیب و تلفات به انجام می‌رسید بجای آنکه پروتکل‌هایی برای مقابله با هر حادثه و بحران وجود داشته باشد. از این رهگذر، مفهوم مدیریت بحران در گردشگری بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. نقطه مرکزی این موقعیت این است

که مرحله آماده‌سازی مدیریت بحران در گردشگری آغاز واقعی هرگونه پاسخ استراتژیک به بهبود شرایط است چراکه توسعه پتانسیل سرمایه انسانی در سطح صنعت و نگاه برای مقابله با مدیریت بحران راهی برای کاهش آسیب‌پذیری بنگاه‌های گردشگری در برابر بحران است (Pforr & Hosie, 2008:252).

اهمیت مدیریت بحران در صنعت گردشگری سبب شده تا در طراحی و ساخت مراکز گردشگری پیوسته‌های مدیریت بحران به‌عنوان یک سند بنیادی مورد توجه قرار بگیرند و الزاماتی را برای مکان‌یابی فرارو نهند. با توجه به اهمیت شهر مشهد مقدس به‌عنوان پایگاه اصلی گردشگری در ایران و یکی از مهم‌ترین مقاصد گردشگری در خاورمیانه و جهان اسلام، توجه به این امر ضروری است. جاذبه‌های متنوع موجود در این شهر سبب شده تا گردشگران داخلی و خارجی فراوانی جذب این شهر گردند و ظرفیت‌های مطلوبی وجود داشته باشد. به همین دلیل این شهر نیازمند توسعه زیرساخت‌های گردشگری ازجمله مراکز گردشگری چندمنظوره می‌باشد. وضعیت مطلوب جذب گردشگر در شهر مشهد با مخاطراتی همراه گشته است؛ بنابراین بررسی الزامات مکان‌یابی مراکزی مانند مراکز گردشگری چندمنظوره که با جمعیت کثیری از گردشگر مواجه هستند با توجه به مدیریت بحران در برابر مخاطرات طبیعی امری قابل توجه است. بلایای طبیعی با توجه به تأثیرات آن‌ها بر سفر و گردشگری در مقیاس‌های مختلف و همچنین پتانسیل آن‌ها برای تأثیرگذاری بر تصویر مقاصد، اهمیت خاصی دارند (Min et al., 2020; Rossell et al., 2020). در یک تقسیم‌بندی کلی از بلایای طبیعی، آن‌ها به سه گروه ژئوفیزیکی، اکولوژیکی و بیولوژیکی گروه‌بندی نموده‌اند که هریک به نحوی گردشگری را تحت تأثیر قرار می‌دهد و شناسایی و برنامه‌ریزی جهت به حداقل رساندن آسیب‌های آن‌ها از ضروری‌ترین اقدامات جهت تقویت برند گردشگری محسوب می‌شود.

بر این اساس هدف پژوهش حاضر بررسی بررسی معیارها و شاخص‌های لازم جهت مکان‌یابی مراکز گردشگری چندمنظوره به‌جهت افزایش بهره‌وری مدیریت بحران و کاهش آسیب‌های بلایای طبیعی بر گردشگری مشهد مقدس است و این پرسش مطرح شده است که مهم‌ترین بلایای طبیعی که گردشگری مشهد را تحدید می‌نمایند، کدامند؟ و بر اساس شرایط موجود بهترین مکان جهت احداث مجتمع گردشگری در کدام منطقه از شهر مشهد وجود دارد؟ در پاسخ به سوالات پژوهش این فرصیات مطرح شده است:

- زلزله مهم‌ترین مخاطره است که بحران بالقوه صنعت گردشگری مشهد محسوب می‌گردد و بایست در طراحی و مکان‌یابی مراکز گردشگری مشهد مورد توجه قرار گیرد.
 - فرونشست زمین مهم‌ترین مخاطره است که بحران پنهان صنعت گردشگری مشهد محسوب می‌گردد و بایست در طراحی و مکان‌یابی مراکز گردشگری مشهد مورد توجه قرار گیرد.
 - مواجهه با موج گرما مهم‌ترین مخاطره است که بحران حاد صنعت گردشگری مشهد محسوب می‌گردد و بایست در طراحی و مکان‌یابی مراکز گردشگری مشهد مورد توجه قرار گیرد.
- در پاسخ به سؤال چهارم نیز با بکارگیری یافته‌های پژوهش و استفاده از ArcGIS مکان‌یابی به انجام خواهد رسید. مدیریت بحران در صنعت گردشگری به‌ویژه در سال‌های اخیر در تحقیقات داخلی و خارجی بسیار مورد توجه قرار گرفته است. پیشینه تجربی پژوهش در دو بخش پژوهش‌های صورت گرفته در ایران و خارج از ایران بررسی شده و تمایز آن‌ها با پژوهش حاضر بیان خواهد شد.

جدول ۱. پیشینه پژوهش در تحقیقات ایران

ردیف	نویسنده	حیطه پژوهش
۱	سختندان و زرغام بروجنی، ۱۳۹۷؛ ابراهیمی و سختندان، ۱۳۹۶؛ ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۵	ضعف مدیران در آشنایی و به‌کارگیری مدیریت بحران
۲	افتخاری و همکاران، ۱۳۹۹؛ قربانی و همکاران، ۱۳۹۹؛ یآوری گهر و منصوری مؤید، ۱۳۹۶؛ کریم زاده و همکاران، ۱۳۹۵؛ رجبی و گندمی، ۱۳۹۵	ملزومات اسکان در شرایط بحران
۳	جلدی، ۱۴۰۰؛ مویدفر و همکاران، ۱۳۹۳	تأثیر وضعیت مجتمع گردشگری بر جذب گردشگر
۴	یوسفی ویو و مولوی، ۱۴۰۳؛ معصومیان و دیگران، ۱۴۰۳؛ شریفی و دیگران، ۱۴۰۲؛ ایمانی خوشخو و شهرابی فراهانی، ۱۴۰۱؛ باصولی و جباری، ۱۴۰۰؛ غلامزاده فرد، ۱۴۰۰؛ ضیایی و همکاران، ۱۴۰۰؛ قهفرخی و همکاران، ۱۳۹۹؛ کرمی و همکاران، ۱۳۹۹؛ حسن‌پور و همکاران، ۱۳۹۹؛ زمان زاده و همکاران، ۱۳۹۵؛ مویدفر و تقوایی، ۱۳۹۴	ضرورت ارتقاء مدیریت بحران جهت کاهش آسیب

بررسی پیشینه تحقیقات در ایران حاکی از آن است که پژوهشی با عنوان مشابه به انجام نرسیده است. در عین حال حیطه‌های پژوهشی ردیف دو و چهار دارای قرابت با پژوهش حاضر هستند: در مکان‌یابی مراکز چندمنظوره گردشگری یکی از مهم‌ترین عوامل در نظر آوردن وقوع شرایط بحرانی و تلاش برای کنترل حداکثری شرایط است. همچنین، پژوهش حاضر نیز تأکید دارد که جهت افزایش کنترل بر شرایط بحرانی و به حداقل رساندن آسیب‌های احتمالی، نیازمند ارتقاء مدیریت بحران می‌باشیم.

جدول ۲. پیشینه پژوهش در تحقیقات لاتین

ردیف	نویسنده	حیطه پژوهش
۱	Bourbour, 2020; Prayag, 2018	تأثیر مدیریت بحران بر افزایش تاب‌آوری
۲	Kennell et al,2023; Huang et al,2023; Pelit et al,2022; Kukanja,2022; Ketter, 2022;Valeri and Baggio,2022; Mustafa,2021; Mikulić et al,2018; Martens et al,2016; Batorski, 2016; Glaesser,2016; Laws et al,2007; Ritchie, 2004;	تأثیر مدیریت بحران بر بهبود گردشگری
۳	Thöne, 2016; O'Halloran and Alley, 2015; Radić,2015	بلاای طبیعی و گردشگری

تحقیقات خارجی در مورد بحران گردشگری از نشست سالانه انجمن تحقیقات سفر در سال ۱۹۷۴ سرچشمه گرفت و برای اولین بار تحقیقات مرتبط در مورد مدیریت بحران معرفی شد. محققان خارجی طی ده سال گذشته عموماً بر تأثیر مدیریت بحران بر ارتقاء وضعیت گردشگری تمرکز داشته‌اند (Yang et al., 2021:68). بررسی وضعیت انتشار تحقیقات لاتین حاکی از آن است که صرفت در بازه زمانی ۲۰۱۳ الی ۲۰۲۳ بیش از ۱۷۰۰ کتاب و ۷۰۰۰ هزار مقاله مرتبط با مدیریت بحران در گردشگری منتشر شده است. مهم‌ترین و مرتبط‌ترین تحقیقات انجام گرفته در بخش نظری مورد استناد قرار خواهند گرفت.

مدیریت بحران گردشگری به‌عنوان "تلاش گسترده سازمان‌های مختلف برای درک و پیشگیری از بحران‌ها و مدیریت مؤثر بحران‌های رخ داده با در نظر گرفتن هر مرحله از فعالیت‌های برنامه‌ریزی و منافع ذینفعان" تعریف می‌شود (Yang et al., 2021:65). مدیریت ریسک مؤثر می‌تواند از تبدیل شدن یک موضوع به بحران جلوگیری کند (COMCEC, 2017:1).

برنامه‌ریزی جهت کاهش اثر بلایا در مدیریت بحران سبب گردیده تا برخی از پژوهشگران ضمن معرفی مدیریت بحران به‌عنوان فرآیندی بی‌پایان، تلاش جهت کاهش اثر را مرحله ابتدایی و انتهایی مدیریت بحران معرفی نماید. در این نگاه مدیریت بحران با تلاش جهت شناخت محیط و بحران‌های بالقوه آغاز شده، با مقابله و بازسازی در حین و پس از بحران ادامه یافته و در انتها مجدداً تلاش جهت کاهش اثرات بعدی را تکمیل‌کننده چرخه مدیریت بحران معرفی می‌نمایند (Eismann et al., 2021; Zamoum & Serra, 2018; Bundy et al., 2016). تقسیم‌بندی‌های متفاوتی از رویکردهای موجود در مدیریت بحران ارائه شده است.

نوعی از گروه‌بندی رویکردهای مدیریت بحران بر اساس نحوه مواجهه با بحران تقسیم‌بندی شده است: الف) رویکرد بازدارنده: اصل اساسی عبارت است از طراحی و معماری یک جامعه امن که در برابر انواع بحران‌ها مقاوم باشد. در این رویکرد برنامه‌ریزی و اقدامات پیشگیرانه نقش محوری در مدیریت بحران دارا هستند.

ب) رویکرد مواجهه: ایجاد ظرفیت برای مهار بحران‌ها با توسل به استراتژی و تکنیک‌های گوناگون سخت‌افزاری و نرم‌افزاری که بیشتر در حین بحران انجام می‌گیرد. در این رویکرد مدیریت بحران شامل طیفی وسیع از گفتگوها و فشارهای عاری از خشونت‌ها، اقدام‌های خشن نظامی و ... است.

پ) رویکرد انفعالی: رویکردی است که معطوف به نظارت بر اقدامات بازسازی و اصلاحی است که بعد از بحران صورت می‌گیرد. ت) رویکرد پویا: در مواجهه با بحران، ترکیبی از سه رویکرد قبلی را انتخاب نموده که توجه به اقدامات پیشگیرانه به همراه توسل به استراتژی مختلف مدیریت بحران در مرحله حین بحران و برخورد‌های اصلاحی بعد از بحران را شامل می‌شود (Vasickova, 2020; Sahin et al., 2015).

در تقسیم‌بندی دیگر رویکردهای موجود در مدیریت بحران، اعمال مدیریت بحران در قبل، حین و بعد از بحران ملاک تقسیم‌بندی قرار گرفته است:

الف) رویکرد منطقی: در مرحله حین بحران و به جهت کاهش اثرات مخرب بکار گرفته می‌شود. مهم‌ترین مزیت این رویکرد کاهش اثرات مخرب است و در عین حال به دلیل عدم توجه به پیش از بحران عموماً با انتقاد مواجه است.

ب) رویکرد یکپارچه: قبل و در حین بحران بکار گرفته می‌شود و به دلیل ارزیابی مخاطرات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین ارزیابی ریسک اقدامات را مدنظر دارد. مهم‌ترین ویژگی این رویکرد برقراری ارتباط میان مراحل مختلف مدیریت بحران است و تا مرحله بازسازی در محیط بحران‌زده حضور دارد.

پ) رویکرد علی: تأکید اصلی این رویکرد بر مرحله قبل از بحران است و مزیت اصلی آن نیز بررسی علت‌های احتمالی آسیب‌پذیری محیط از بلایایی است که احتمال وقوع آن‌ها وجود دارد. در این رویکرد آماده‌سازی محیط قبل از بحران بر اساس شناسایی مخاطرات مورد تأکید قرار می‌گیرد (Cornelissen & Kaandorp, 2023; Simms et al., 2022; Oscarsson, 2022). بر اساس توضیحات ارائه شده و اهداف تعیین شده برای پژوهش، از میان رویکردهای موجود در مدیریت بحران گردشگری، رویکرد بازدارنده و علی به‌عنوان چارچوب نظری پژوهش انتخاب گردیده است. آنچه از تلاقی این دو رویکرد حاصل می‌گردد عبارت است از شیوه تصمیم‌گیری فعال و پیش‌بینانه در شناسایی بلایایی طبیعی مؤثر بر گردشگری است.

پیشگیری به معنای آماده کردن یک پاسخ قبل از وقوع حادثه‌ای است. متضاد فعال، واکنشی است که به معنای پاسخ دادن منفعلانه است. در هر لحظه بحرانی، برای اینکه بتوانیم حتی در شرایط استرس واکنشی فوری و مناسب نشان دهیم، مهم است که در مواقع عادی نحوه واکنش به یک بحران یا فاجعه را در نظر بگیریم و از قبل تصمیمات خاصی اتخاذ کنیم، به عبارت دیگر "استراتژی فعالانه" اتخاذ گردد (Boman & Schneider, 2021).

اهمیت توجه به مرحله پیشگیری در مدیریت بحران گردشگری از این امر نشأت می‌گیرد که بسیاری از رویدادهای بحرانی در گردشگری - و راه‌حل‌های بالقوه آن‌ها، تکرار می‌شوند (Hall, 2010:410; Hall & Saarinen, 2010:19). از این رهگذر، رویکرد پیش‌بینی فعال در مدیریت بحران گردشگری مطرح شده است. این رویکرد بر این موضوع تأکید دارد که با توجه به وضعیت موجود در هر مکان جغرافیایی، امکان به حداقل رساندن آسیب‌های بلایای طبیعی و افزایش مدیریت آن‌ها وجود دارد. در شرایط تصمیم‌گیری پیشگیرانه، مفیدترین اقدام استفاده از پیشگیری از بحران است که به اجرای طیف وسیعی از اقدامات پیشگیرانه برای دستیابی به نتیجه مشابه پاسخ می‌دهد. مهم‌ترین اصل در رویکرد پیش‌بینی فعال عبارت است از اینکه اجتناب از خطر یک بحران آسان‌تر از خنثی کردن پیامدهای منفی آن. به همین دلیل است که تشخیص زودهنگام پدیده‌های بحران و در نتیجه تشریح اقدامات مقابله با بحران به فرصت بیشتری فراهم می‌سازد تا بحران و تبعات منفی آن کاهش یابند (Mazaraki & Kasianova, 2015:43).

مدیریت پیشگیرانه به‌عنوان فرآیند مدیریت یک کسب‌وکار با چشم‌انداز بلندمدت و با انجام اقدامات اصلاحی و احتیاطی قبل و در حین اختلال در فرآیند مفهوم‌سازی می‌شود. در این تعریف، اصطلاحات چشم‌انداز بلندمدت و اقدامات پیش‌بینی کننده اهمیت اساسی دارند، زیرا در مدیریت پیشگیرانه، مهم است که بتوان چیزی در مورد آینده گفت و قادر به تخمین آنچه قرار است رخ دهد. علاوه بر این، "اقدامات احتیاطی" گنجانده شده است، زیرا فعال بودن شامل تلاش برای پیش‌بینی تغییرات در محیط و آماده‌سازی برای اقدام بر روی آن‌ها است (Kölking, 2014:2). یک رویکرد پیشگیرانه بحران‌های آینده را کاهش می‌دهد. در ساده‌ترین شکل، اقدامات پیشگیرانه، پیش‌بینی فرصت و ریسک است - یک برنامه و استراتژی از پیش تعیین‌شده که از بینش‌های مربوط به صنعت، مخاطبان و سایر ذینفعان به منظور ترسیم و اجتناب از خطرات احتمالی ساخته شده است، در حالی که از هر فرصتی به بهترین شکل ممکن استفاده می‌شود. درحوزه نظری، سه دلیل برای به‌کارگیری اتخاذ رویکرد پیش‌بینی فعال یا پیشگیرانه وجود دارد:

۱. تقویت وجه برند: برنامه‌ریزی برای جلوگیری از بحران‌ها، موجب ارتقاء برند در چشم مصرف‌کنندگان و سایر ذینفعان می‌گردد. به‌طور مثال، استقرار یک مجتمع گردشگری در مکانی که احتمال وقوع بلایای طبیعی را کاهش داده، موجب توجه ویژه گردشگران بدان خواهد شد (Sun et al., 2022; Vong et al., 2021; Amaro, 2021).

۲. افزایش اعتبار: محتوای پیامی که قبل از بحران توزیع و منتشر شده است، معتبرتر از محتوای بعدی تلقی می‌شود. اگر صنعت گردشگری بتواند تهدیدهای بالقوه را ترسیم کند و محتوای استراتژیک برای هدف قرار دادن مسائل کلیدی قبل از بروز آن‌ها ایجاد کند، پیام‌های مهمی برای گردشگران ارسال نموده و اعتبار بسیاری نیز به موازات آن دریافت خواهد نمود (Öberg, 2021; Vong et al., 2021; Santana, 2008).

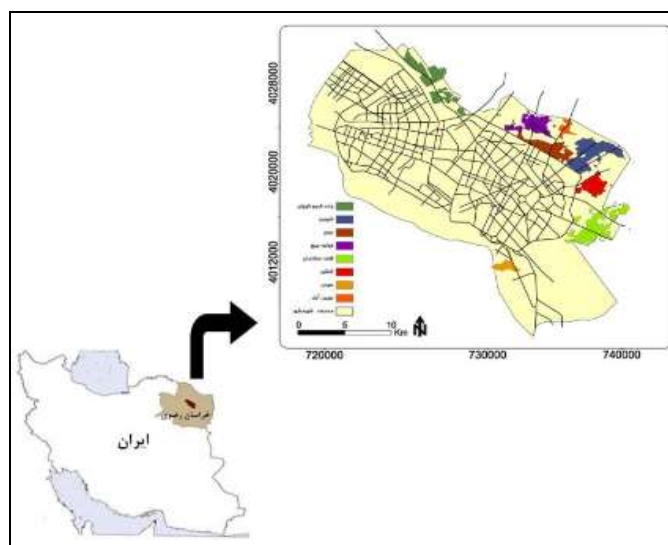
۳. صرفه‌جویی در زمان و هزینه: اتخاذ استراتژی پیش‌بینی فعال ضمن کاهش شدید زمان لازم برای مقابله با بحران ناشی از بلایای طبیعی (به دلیل پیش‌بینی احتمال وقوع آن‌ها و به حداکثر رساندن اقدامات لازم در پیشگیری و کاهش آسیب‌های ناشی از آن) تأثیر فراوانی بر کاهش هزینه نیز دارد، چراکه از تخریب وسیع ساختمان‌ها و اماکن جلوگیری نموده و به‌طور هم‌زمان هزینه‌های ناشی از تلفات نیروی انسانی را نیز به حداقل خواهد رساند. به‌طور کلی اتخاذ یک رویکرد پیشگیرانه به نوبه خود ثبات در حفظ و بازگشت سرمایه را کمتر دچار چالش می‌نماید (Pforr & Hosie, 2008; Khalid et al., 2020; Öberg, 2021; Sausmarez, 2007).

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف بنیادی، از بعد چپستی کمی و از نظر شیوه پیمایشی است. مطالعه حاضر کاربردی است که برای گردآوری داده‌های آن از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. گردآوری و تدوین داده‌های پژوهش دارای دو مرحله است: در بدو امر و با توجه به عدم دسترسی به مؤلفه و شاخص‌های استاندارد در خصوص الزامات مدیریت بحران در مکان‌یابی مجتمع‌های گردشگری، پرسشنامه محقق ساخته در میان کارشناسان صنعت گردشگری مشهد قرار داده شد. در مرتبه دوم خروجی اطلاعات بدست آمده جهت تدوین شاخص‌های تأثیرگذاری بلایای طبیعی مورد استفاده قرار گرفت. بدین منظور پرسشنامه مقایسات زوجی محقق ساخته به منظور وزن دهی معیارها مجدداً در اختیار کارشناسان قرار گرفت. نهایتاً مقایسات زوجی در نرم‌افزار اکسپرت چویس^۱ تحلیل و خروجی به‌صورت AHP جهت تحلیل در مدل تاپسیس گردید. از طریق اکسپرت چویس، اولویت‌بندی خطرات طبیعی مؤثر بر گردشگری مشهد انجام گردیده و در ادامه به منظور بررسی دقیق از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره تاپسیس برای نتیجه‌گیری نهایی و سطح‌بندی استفاده شده است. تکنیک تاپسیس از جمله روش‌های مرسوم در موضوع تصمیم‌گیری چند معیاره است. الزام اصلی در به‌کارگیری این تکنیک دستیابی به یک ماتریس تصمیم‌گیری است که سطرهای این ماتریس گزینه‌ها و ستون‌های آن معیارها است (Chakraborty, 2022:2).

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهر مشهد به عنوان پایتخت مذهبی کشور، در شمال شرق ایران و در طول جغرافیایی ۵۹ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۳۶ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۸ دقیقه قرار گرفته است. از نظر جمعیتی شهر مشهد در آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۵ بیش از سه میلیون نفر اعلام گردیده است. وسعت شهر نیز ۳۵۱ کیلومتر مربع است.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

هدف اولیه پژوهش بررسی الزامات مدیریت بحران در مکان‌یابی مجتمع‌های گردشگری تحت تأثیر بلایای طبیعی است که برای نیل به این هدف سه گروه از بلایای طبیعی که امکان وقوع آن‌ها در شهر مشهد وجود دارد از یکدیگر متمایز گردیدند: ژئوفیزیکی، اکولوژیکی و بیولوژیکی. نتیجه بررسی این موضوع که فرضیات ۱ تا ۳ پژوهش نیز محسوب می‌شود، بدین شرح است:

جدول ۳. توانایی بلایای طبیعی در ایجاد بحران برای گردشگری مشهد

بلایا	بحران بالقوه	بحران پنهان	بحران حاد
زلزله	۰/۹۴۵	۰/۴۵۱	۰/۲۰۰
رانش زمین	۰/۵۰۱	۰/۶۱۰	۰/۱۸۰
فرونشست	۰/۸۴۸	۰/۹۱۰	۰/۱۹۲
طوفان	۰/۶۴۲	۰/۴۰۱	۰/۱۷۵
سیل	۰/۶۵۵	۰/۴۰۵	۰/۱۶۰
گرمای شدید	۰/۸۵۰	۰/۵۵۱	۰/۸۶۵
سرمای شدید	۰/۸۳۰	۰/۵۴۲	۰/۸۰۰
خشک‌سالی	۰/۸۲۵	۰/۵۱۳	۰/۷۱۰
پاندمی	۰/۸۸۷	۰/۴۴۰	۰/۲۰۰
حمله حشرات	۰/۱۸۵	۰/۱۴۰	۰/۰۵۰
حمله حیوانات	۰/۱۸۰	۰/۱۳۵	۰/۰۵۰

در پاسخ به فرضیات ۱ تا ۳ نظر کارشناسان گردشگری مشهد بر این بوده است که زلزله مهمترین بلای طبیعی است که بحران بالقوه را برای گردشگری مشهد در پی دارد. فرونشست زمین مهمترین بحران پنهان معرفی شده است و گرمای شدید به عنوان بلای طبیعی دارای بحران حاد انتخاب شده است. همچنین با به‌کارگیری تکنیک تاپسیس اولویت بلایای طبیعی مؤثر بر صنعت گردشگری شهر مشهد که بایست در مکان‌یابی و طراحی مجتمع‌های گردشگری مورد توجه قرار گیرند، مشخص گردید. در این بخش ماتریس دو به دویی گزینه‌ها تنظیم گردید که در آن ارزش هر گزینه نسبت به شاخص متناظر جایگذاری می‌شود که به این منظور بر اساس نظریه کارشناسان، اولویت‌بندی و تعیین ارزش هر کدام از شاخص‌ها با گروه بلایای ژئوفیزیکی، اکولوژیکی و بیولوژیکی استفاده گردیده است. جدول ذیل ماتریس وزن‌دار و نرمالیزه شده هر یک از شاخص‌های مورد بررسی و اهمیت آنان در پیش‌بینی فعال مدیریت بحران در گردشگری است.

جدول ۴. ماتریس وزن‌دار عامل‌های بررسی شده در نظر کارشناسان

عامل	ژئوفیزیکی	اکولوژیکی	بیولوژیکی
زلزله	۰/۷۵	۰/۲۵	۰/۰۰
رانش زمین	۰/۶۹	۰/۳۱	۰/۰۰
فرونشست زمین	۰/۷۰	۰/۳۰	۰/۰۰
سیل	۰/۲۲	۰/۷۸	۰/۰۰
طوفان	۰/۲۹	۰/۷۱	۰/۰۰
گرمای شدید	۰/۲۳	۰/۷۷	۰/۰۰
سرمای شدید	۰/۲۳	۰/۷۷	۰/۰۰
خشک‌سالی	۰/۳۱	۰/۶۹	۰/۰۰
پاندمی	۰/۰۰	۰/۰۶	۰/۹۴
حمله حشرات	۰/۰۱	۰/۱۰	۰/۸۹
حمله حیوانات	۰/۰۱	۰/۱۱	۰/۸۸

مبنای اصلی در تاپسیس این موضوع است که جهت تصمیم‌گیری در هر مسئله‌ای، نیازمند دانستن اهمیت نسبی عوامل مختلف هستیم. به‌همین دلیل در این روش هر عامل در مجموع دارای حاصل جمع یک در ضریب خود نسبت به گروه‌های متفاوت است. در این مرحله تاپسیس دارای تکنیک‌های گوناگونی جهت بررسی است (آنتروپی، لینمپ، کمترین مجذورات موزون و روش

بردار) که در پژوهش حاضر تکنیک آنتروپی مورد استفاده قرار گرفته است. در تکنیک آنتروپی، آنتروپی مربوط به هر گروه محاسبه شده و سپس با محاسبه انحراف معیار، وزن هر عامل محاسبه شده است. در بخش نهایی یافته‌های پژوهش و بر اساس نظرسنجی از کارشناسان، چهار معیار برای مکان‌یابی مجتمع گردشگری چندمنظوره در مشهد شناسایی گردید.

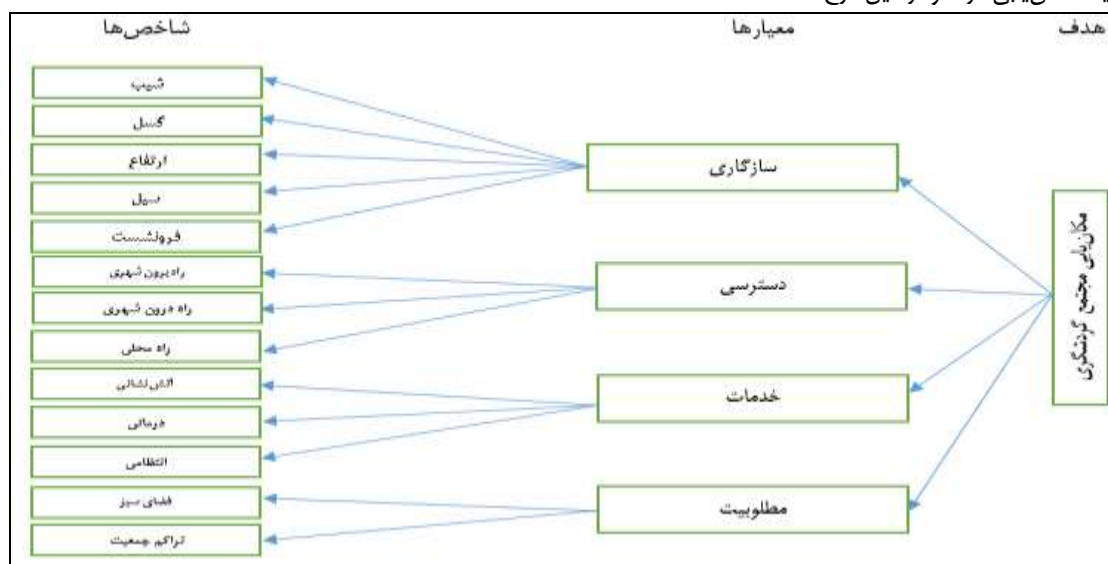
الف) سازگاری: منظور از معیار سازگاری، مناسب بودن مکان با توجه به مهم‌ترین خطرات از نظر بلایای طبیعی است. در این معیار فاصله از گسل، سیلاب و احتمال مواجهه با فرونشست زمین به همراه ارتفاع و شیب زمین مدنظر قرار گرفته است. فاصله از گسل، شیب زمین، فاصله از سیلاب، فاصله از فرونشست و ارتفاع شاخص‌های مورد بررسی در معیار سازگاری هستند.

ب) دسترسی: معیار دسترسی اشاره مستقیم به موقعیت مجتمع گردشگری نسبت به مسیرهای اصلی و فرعی موجود در عرصه مورد بررسی دارد. قرار گرفتن در موقعیت مکانی مناسب و دسترسی لازم جهت سهولت انتقال گردشگر است. در این معیار دسترسی مکان به معابر با درجه‌بندی ۱ (برون‌شهری)، ۲ (درون‌شهری) و ۳ (دسترسی محلی) مدنظر است.

پ) خدمات: در این معیار میزان دسترسی به سه عامل که در صورت وقوع بحران در گردشگری نقش بسزایی ایفا می‌نمایند، مدنظر بوده است. این عوامل عبارت‌اند از فاصله دسترسی به آتش‌نشانی، مراکز بهداشتی و درمانی و مراکز انتظامی.

ت) مطلوبیت: منظور از معیار مطلوبیت در مکان‌یابی مجتمع گردشگری، دسترسی آن به فضا سبز به جهت برخورداری از هوای مناسب و در عین حال فاصله از مراکز تجمع جمعیتی عرصه مورد بررسی است تا جنبه گردشگری آن نیز حفظ گردد.

فرایند مکان‌یابی در نمودار ذیل درج شده است:

شکل ۲. فرایند مکان‌یابی مجتمع گردشگری در شهر مشهد

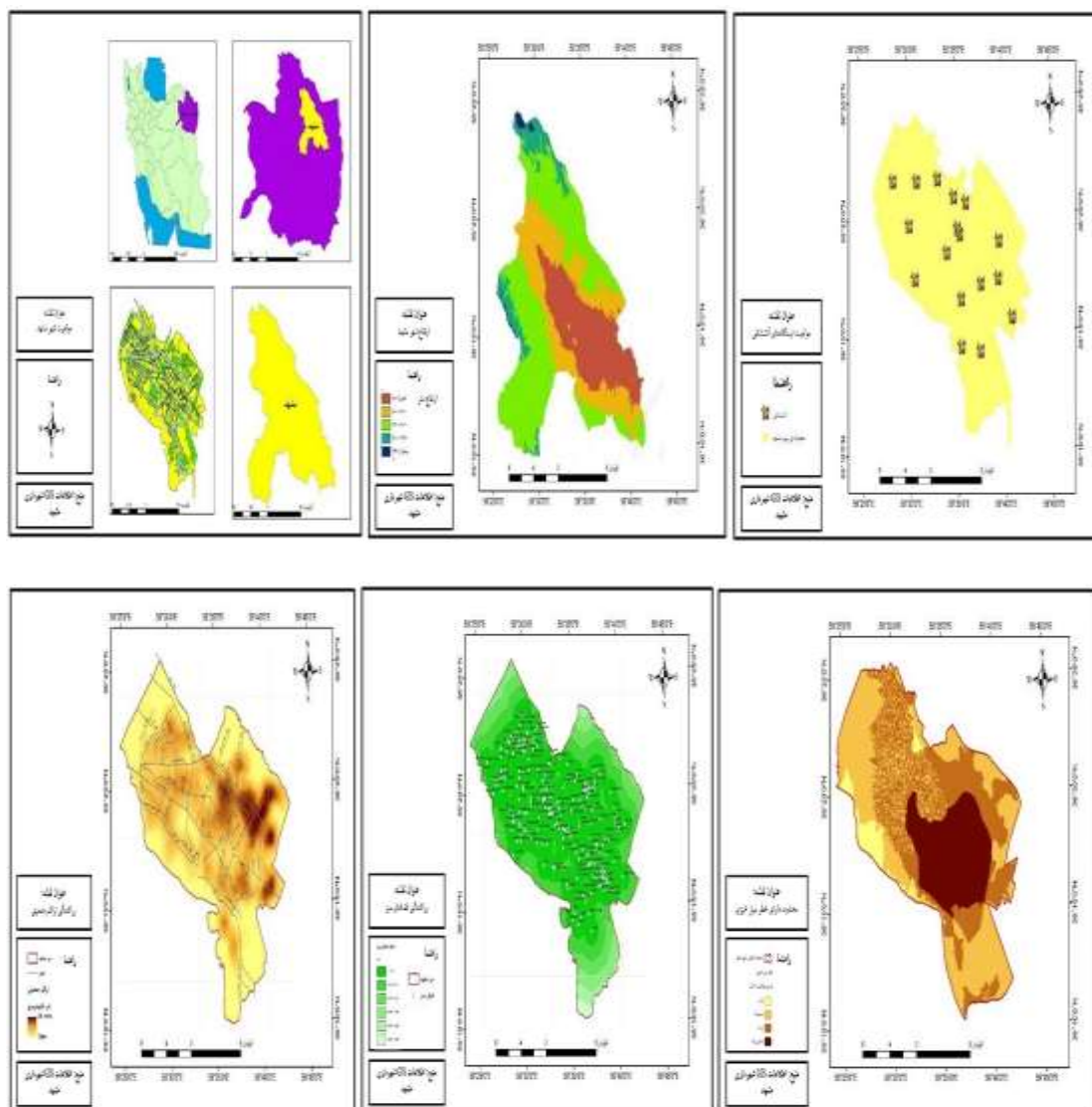
معیارها و شاخص‌های طراحی شده که بر اساس نظرات کارشناسان مستخرج گردیده، مجدداً در اختیار کارشناسان قرار گرفت تا اولویت و اهمیت آن به روش بکار گرفته شده در بخش پیشین، مشخص شد. نتیجه نظر کارشناسان در جدول ذیل درج شده است.

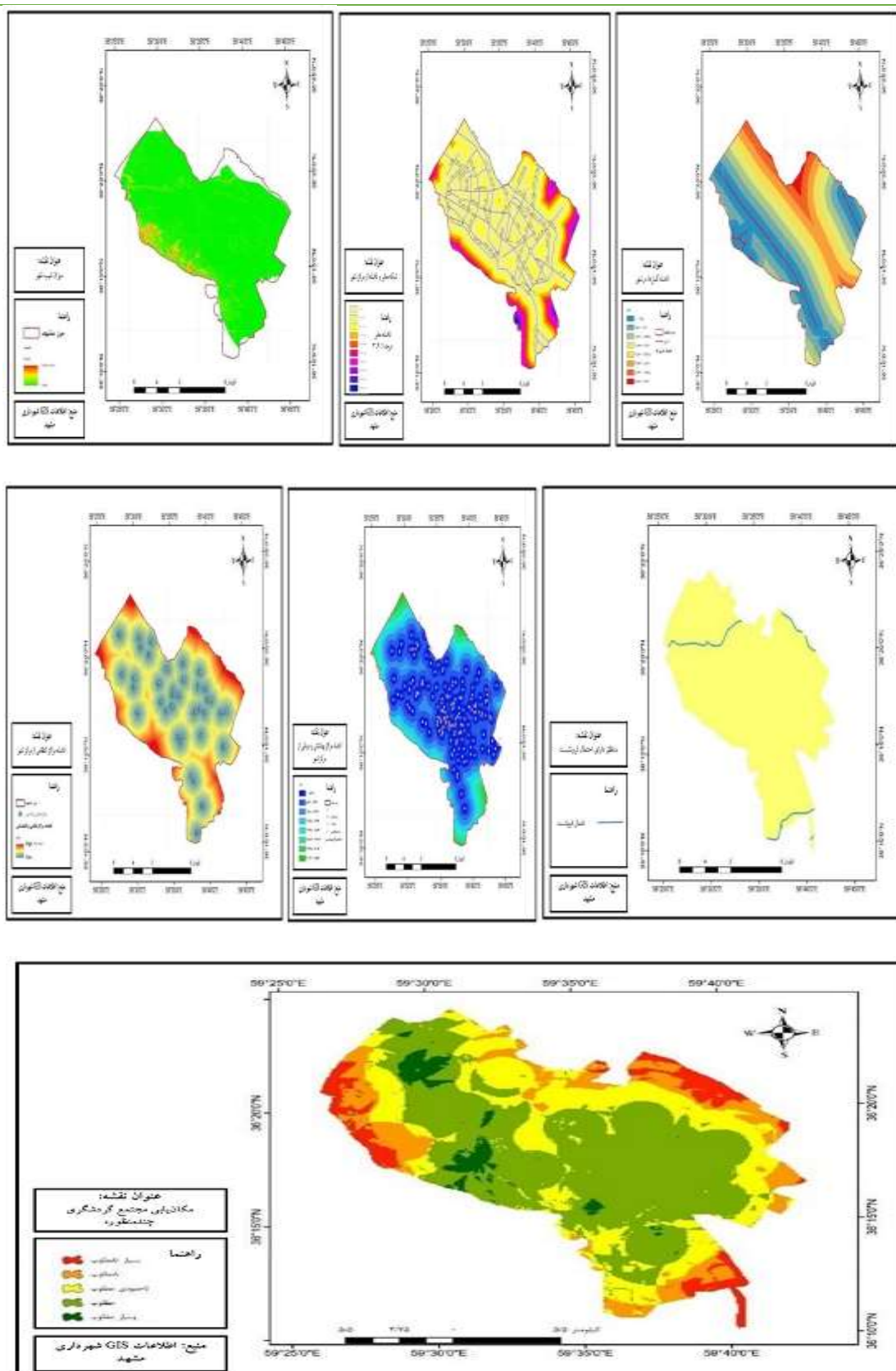
جدول ۵. مقایسه شاخص‌های مؤثر در مکان‌یابی مجتمع‌های چندمنظوره گردشگری

ردیف	شاخص	ضریب
۱	گسل	۰/۱۶۰
۲	شیب	۰/۰۸۰
۳	سیل	۰/۰۸۷
۴	ارتفاع	۰/۰۷۵
۵	فرونشست	۰/۱۰۵
۶	راه برون‌شهری	۰/۰۸۵
۷	راه درون‌شهری	۰/۰۷۶
۸	راه محلی	۰/۰۶۹
۹	آتش‌نشانی	۰/۰۵۹

۰/۰۵۹	بهداشتی-درمانی	۱۰
۰/۰۵۹	انتظامی	۱۱
۰/۰۶۵	فضای سبز	۱۲
۰/۰۱۵	تراکم جمعیت	۱۳

در نظر کارشناسان، در میان ۱۳ شاخص طراحی شده فاصله از گسل با ضریب ۰/۱۶۰ مهم‌ترین عامل شناسایی شده است و پس از آن فاصله از عرصه‌های دارای فرونشست زمین قرار گرفته است. سایر شاخص‌ها نیز دارای ضرایبی نزدیک به یکدیگر هستند که در این رتبه‌بندی دسترسی به راه برون‌شهری در صدر قرار دارد و تراکم جمعیت نیز دارای کمترین ضریب است. بر اساس وزن مشخص شده برای شاخص‌ها، عرصه شهر مشهد جهت مکان‌یابی مجتمع گردشگری در نرم افزار ArcGIS مورد استفاده قرار گرفت که نتیجه آن بدین شرح بوده است. منبع تمامی داده‌های استفاده شده اطلاعات GIS شهرداری مشهد است.

نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر، مکان‌یابی مجتمع گردشگری با بکارگیری رویکرد مدیریت بحران فعال یا پیشگیرانه جهت کاهش آسیب پذیری از وقوع بلایای طبیعی بود. با توجه به اینکه در پیشینه پژوهش اثری مشابه در خصوص شهر مشهد و حتی ایران ملاحظه نگردید، این موضوع مورد توجه قرار گرفت که شهر مشهد که مهمترین شهر گردشگری ایران محسوب می‌شود و در سال‌های اخیر مورد توجه ویژه گردشگران خارجی نیز قرار گرفته است، به دلیل قرار گرفتن در موقعیت جغرافیایی خاصی در معرض بلایای طبیعی قرار دارد و این موضوع موجب افزایش وقوع بلایای طبیعی و آسیب به صنعت گردشگری این شهر شده است.

امروزه حفاظت از برند گردشگری از جمله اهداف اصلی این صنعت محسوب می‌شود، چرا که وضعیت موجود در نحوه مدیریت گردشگری سبب می‌گردد تا گردشگران بیشتری متمایل به بازدید شوند و چرخه اقتصادی این صنعت بهبود عملکرد داشته باشد. همانگونه که در بخش نظری عنوان گردید، بلایای طبیعی از جمله مهمترین آسیب‌هایی هستند که برند گردشگری را دچار خسران می‌نمایند و از این رهگذر است که توجه به پیشگیری و به حداقل رساندن آسیب‌ها تحت عنوان مدیریت بحران افزایش یافته است. بر اساس این مقتضیات مکان‌یابی مجتمع گردشگری در مشهد امر بسیار حائز اهمیت است چرا که ضمن ایجاد مرکزی جهت ارائه متمرکز خدمات گردشگری، از برند گردشگری مشهد نیز در صورت وقوع بلایای طبیعی حفظ خواهد نمود؛ اما همچنان که اشاره گردید تاکنون در شهر مشهد مکان‌یابی مجتمع گردشگری با توجه به اصول و ضوابط مدیریت بحران صورت نگرفته است. بنابراین تلاش گردید تا اصول دقیق و منطقی برای احداث مجتمع گردشگری در نظر گرفته شود تا بهترین مکان‌ها در سطح شهر مشهد شناسایی شوند و با استفاده از این مکان‌ها در زمان بحران از خسارت‌های احتمالی جلوگیری کرد و یا آسیب‌ها را کاهش داد.

بر اساس یافته‌های پژوهش، شهر مشهد که از جمله مهم‌ترین مراکز گردشگری در ایران و خاورمیانه محسوب می‌گردد و حجم گردشگران وارد شده بدین شهر با برخی از مهم‌ترین مراکز گردشگری جهانی قابل مقایسه است، به دلیل قرار گرفتن در محیط جغرافیایی ویژه‌ای، تحت‌تأثیر برخی بلایای طبیعی است که در رأس آن‌ها زمین‌لرزه قرار دارد. هرچند برخی دیگر از بلایایی که در گروه بلایای طبیعی قرار می‌گیرند نیز در این شهر دارای احتمال وقوع بالایی هستند، اما بخش مهمی از آن‌ها همچون فرونشست زمین و سیلاب تحت‌تأثیر اقدامات انسانی است و تغییر روندهای موجود کمک شایانی به بهبود وضعیت آنها خواهد نمود.

در این تحقیق با در نظر گرفتن معیارهای سازگاری، مطلوبیت، شبکه ارتباطی و خدمات و با استفاده از روش AHP در محیط GIS نشان داده شد که مدل ترکیبی به کار گرفته شده از توانایی بالایی برای مشخص نمودن مکان‌های مجتمع گردشگری برخوردار است. استفاده از GIS در مکان‌یابی به جای استفاده از روش سنتی منجر به سرعت بخشیدن به فرآیند مکان‌یابی و افزایش کارایی مجتمع‌های گردشگری انتخابی می‌گردد. پس از تعیین معیارها و شاخص‌ها و انجام مقایسات زوجی بین معیارها با استفاده از Expert Choice وزن‌دهی به معیارها و شاخص‌ها صورت گرفت و بعد از آن تلفیق AHP با GIS انجام شد و در انتها نیز همپوشانی لایه‌ها و خروجی نهایی تهیه گردید، که نتیجه آن پیشنهاد موقعیت‌هایی است که با رنگ سبز بر روی نقشه نهایی نمایش داده شده است که این موقعیت‌ها به عنوان مکان‌های مطلوب برای احداث مجتمع گردشگری چند منظوره در مشهد است.

بر اساس نظرات کارشناسان گردشگری مشهد، معیارها و شاخص‌هایی جهت مکان‌یابی طراحی و بکار گرفته شده که بر این اساس منطقه جنوب‌غربی شهر مشهد که در واقع محل دسترسی به مناطق ییلاقی آرامگاه فردوسی نیز محسوب می‌گردد به‌عنوان مکان مناسب جهت ساخت مجتمع چندمنظوره گردشگری انتخاب گردید. بایست توجه داشت که هرچند بخشی از بلوار نماز مشهد نیز بر اساس شاخص‌های مورد بررسی دارای شرایط مناسبی است که بخش عمده‌ای از آن به دلیل دسترسی بسیار مناسب این منطقه به مسیر خروجی شهر مشهد و فرودگاه و پایانه اصلی شهر است، لیکن طرح‌های توسعه‌ای موجود جهت ساخت چندین ابرپروژه در این منطقه و همچنین افزایش چشم‌گیر ساخت‌وساز در اراضی این منطقه، احتمال افزایش تراکم جمعیت و به تبع آن کاهش فضای سبز را افزایش داده است. علاوه بر اینکه فاصله این منطقه از گسل نیز به مراتب کمتر از ناحیه غرب و شمال‌غربی است و با توجه به اهمیت زمین‌لرزه در یافته‌های پژوهش، احداث مجتمع گردشگری در این منطقه نیازمند دقت و پژوهش‌های دقیق‌تر است. اراضی الهیه اما با توجه به وسعت زمین‌های موجود در منطقه، بافت جدید شهر نزدیکی به نقاط دیدنی گردشگری از جمله آرامگاه فردوسی و همچنین ورودی و خروجی مشهد از سمت غرب (بزرگراه آسیایی) مناسب‌ترین مکان جهت احداث مجتمع گردشگری چندمنظوره معرفی می‌گردد.

منابع

- آبیلی، مریم؛ خانی، ناصر؛ گندمکار، امیر و بهرامی، مژگان. (۱۴۰۰). بررسی و مقایسه استراتژی‌های توسعه گردشگری مابین ایران و چین از دیدگاه گردشگران. *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۲ (۱)، ۱-۱۷. doi: 20.1001.1.22286462.1400.11.2.1.1
- برابری، معصومه؛ فیروزمند، مارال و هاشم‌پور، فهیمه. (۱۳۹۵). بررسی اثرات اقتصادی گردشگری شهری از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: شهر بابلسر). *علوم جغرافیایی*، ۴ (۲۴)، ۴۰-۵۵. https://journals.iaui.ir/article_528056.html
- پروین، محمد؛ رضویان، محمدتقی و توکلی نیا، جمیله. (۱۳۹۸). تأثیر گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تهران. *پژوهش‌های دانش زمین*، ۱۰ (۳۹)، ۲۱۴-۲۳۰. doi: 10.52547/esrj.10.3.214
- شریفی، سید محمدرضا؛ خادم‌الحسینی، احمد؛ جلالی فراهانی، غلامرضا؛ گندمکار، امیر و مدیری خلیل آبادی، مهدی. (۱۴۰۲). تحلیل فضایی مکانیابی اسکان موقت در شهر اصفهان با رویکرد پدافند غیرعامل. *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۸ (۳)، ۲۱-۳۶. doi: 20.1001.1.25385968.1402.18.3.1.2
- معصومیان، رقیه؛ متولی، صدرالدین؛ جانباز قبادی، غلامرضا و خالدی، شهریار. (۱۴۰۳). تحلیلی بر تاب‌آوری سکونتگاه‌های شهری در برابر مخاطرات طبیعی با تأکید بر سیل (مطالعه موردی: شهر چمستان). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۹ (۱)، ۳۷-۶۶. doi: 20.1001.1.25385968.1403.19.1.4.8
- نرگسی، شهین؛ بابکی، روح اله و عفتی، مهناز. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین گردشگری، رشد اقتصادی و توسعه مالی در ایران (۱۳۹۵-۱۳۶۸). *اقتصاد مالی*، ۱۲ (۴۴)، ۴۱-۶۸. doi: 20.1001.1.25383833.1397.12.44.3.3
- یوسفی ویو، فاطمه و مولوی، مهنراز. (۱۴۰۳). تحلیل وضعیت تاب‌آوری کالبدی منطقه شرق گیلان در برابر زلزله. *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۹ (۳)، ۳۱-۴۵. doi: 10.71633/jshsp.2024.1032445
- Amaro, D. (2021). Crisis Management and Resilient Destinations during Covid-19 in the Southern European Countries, IN: Tourism Security-Safety and Post Conflict Destinations. *Emerald Publishing Limited, Bingley*, 243-258. doi:10.1108/978-1-80071-070-220211015.
- Boman, C., & Schneider, E. (2021). Finding an antidote: Testing the use of proactive crisis strategies to protect organizations from astroturf attacks. *Public Relations Review*, 41(1), 1-20. doi:10.1016/j.pubrev.2020.102004.
- Bundy, J., Pfarrer, M., & Coombs, T. (2016). Crises and Crisis Management: Integration, Interpretation, and Research Development. *Journal of Management*, 43(6), 1661-1692. doi:10.1177/0149206316680030.
- Chakraborty, S. (2022). TOPSIS and Modified TOPSIS: A comparative analysis. *Decision Analytics Journal*, 2(3), 1-10. doi:10.1016/j.dajour.2021.100021.
- COMCEC. (2017). Risk and Crisis Management in Tourism Sector: Recovery from Crisis in the OIC Member Countries. COMCEC COORDINATION OFFICE, Ankara, Turkey.
- Cornelissen, J., & Kaandorp, M. (2023). Towards Stronger Causal Claims in Management Research: Causal Triangulation Instead of Causal Identification. *Journal of Management Studies*, 60(4), 834-860. doi.org/10.1111/joms.12897.
- Eismann, K., Posegga, O., & Fischbach, K. (2021). Opening organizational learning in crisis management: On the affordances of social media. *The Journal of Strategic Information Systems*, 30 (4), 1-16. doi:10.1016/j.jsis.2021.101692.
- Estevão, C., & Costa, C. (2020). Natural disaster management in tourist destinations: a systematic literature review. *European Journal of Tourism Research*, 25(4), 1-17. doi.org/10.54055/ejtr.v25i.417.
- Godovykh, M., Ridderstaat, J., & Fyall, A. (2021). The well-being impacts of tourism: Long-term and short-term effects of tourism development on residents' happiness. *Tourism Economics*, 29(1), 1-13. doi:10.1177/13548166211041227.
- Hall, C. M. (2010). Crisis events in tourism: Subjects of crisis in tourism. *Current Issues in Tourism*, 13(5), 401-417. doi:10.1080/13683500.2010.491900.
- Hall, M., & Saarinen, J. (2010). *Last chance to see? Future issues for polar tourism and change*, IN: C.M. Hall & J. Saarinen (Eds.) *Tourism and change in Polar Regions: Climate, environments and experiences*. London: Routledge.
- Jebbouri, A., Zhang, H., Imran, Z., Iqbal, J., Bouchiba, N. (2022). Impact of Destination Image Formation on Tourist Trust: Mediating Role of Tourist Satisfaction. *Frontiers in Psychology*, 13(2), 1-17. doi:10.3389/fpsyg.2022.845538.
- Khalid, U., Emeka, Luke O., & Shafiullah, M. (2020). The Effects of Economic and Financial Crises on International Tourist Flows: A Cross-Country Analysis. *Journal of Travel Research*, 59(2), 315-334. doi:10.1177/0047287519834360.
- Kölking, L. (2014). *Keeping Face in Crises: Towards a Proactive Crisis Response Strategy*. University of Twente.

- Li, Y., He, Z., Li, Y., & Huang, T. (2023). Keep it real: Assessing destination image congruence and its impact on tourist experience evaluations. *Tourism Management*, 97(1), 1-17. doi:10.1016/j.tourman.2023.104736.
- Mazaraki, A., & Kasianova, A. (2015). Overview of proactive and reactive activities in corporate crisis management. *Economic Annals*, 3(1), 42-45. <https://ea21journal.world/index.php/ea-v149-10/>.
- Mikulić, J., Sprčić, D., Holiček, H., & Prebežac, D. (2018). Strategic crisis management in tourism: An application of integrated risk management principles to the Croatian tourism industry. *Journal of Destination Marketing & Management*, 7(2), 36-38. doi:10.1016/j.jdmm.2016.08.001.
- Min, Jihye., KC, Birendra., Kim, S., & Lee, J. (2020). The Impact of Disasters on a Heritage Tourist Destination: A Case Study of Nepal Earthquakes. *Sustainability*, 12(15), 1-14. doi:10.3390/su12156115.
- Nopiyan, Ni Made., & Wirawan, A. (2021). The Impact of Tourism on the Quality of Life of Communities in Tourist Destination Areas: A Systematic Review. *Macedonian Journal of Medical Sciences*, 19(9), 129-136. doi:10.3889/oamjms.2021.5966.
- Öberg, Ch. (2021), Conflicting logics for crisis management in tourism, *Journal of Tourism Futures*, 7 (3), 311-321. doi:10.1108/JTF-10-2020-0191.
- Oscarsson, O. (2022). Crisis-as-practice: Conceptualizing the role of everyday work practices in crisis management. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 83(2), 1-14. doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103438.
- Pforr, Ch., & Hosie, P. (2008). Crisis Management in Tourism Preparing for Recovery. *Crisis Management in Tourism*, 23(2), 249-264. doi:10.1300/J073v23n02_19.
- Pradeep, Ch. (2020). Political Impacts of Tourism: A Critical Analysis of Literature. *Atna Journal of Tourism Studies*, 15(1), 55-69. doi:10.12727/ajts.23.5.
- Rasool, H., Maqbool, Sh., & Tarique, M. (2021). The relationship between tourism and economic growth among BRICS countries: a panel cointegration analysis. *Future Business Journal*, 7(1), 1-11. doi:10.1186/s43093-020-00048-3.
- Rezaei, N., Huang, Wei-Jue., & Hung, K. (2023), Antecedents and outcome of tourists' positive achievement emotions in visiting risky destinations: The case of Middle East. *WILEY*, 31(1), 1-17. doi:10.1002/jtr.2575.
- Rossell, J., Becken, S., & Santana-Gallego, M. (2020). The effects of natural disasters on international tourism: A global analysis. *Tourism Management*, 79(3), 1-11. doi:10.1016/j.tourman.2020.104080.
- Santana, G. (2008). crisis management and tourism: beyond the rhetoric. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 15(4), 299-321. doi:10.1300/J073v15n04_05.
- Sausmarez, N. (2007). Crisis management, tourism and sustainability: the role of indicators. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(1), 700-714. doi:10.2167/jost653.0.
- Simms, C., McGowan, Ph., & Pickerne, W. (2022). Uncovering the effectual-causal resilience nexus in the era of Covid-19: A case of a food sector SME's resilience in the face of the global pandemic. *Industrial Marketing Management*, 106(1), 166-182. doi:10.1016/j.indmarman.2022.08.012.
- Sun, S., Zhong, L., Law, R., Zhang, X., Yang, L., & Li, M. (2022). A Proposed DISE Approach for Tourist Destination Crisis Management. *Sustainability*, 14(2), 3-16. doi:10.3390/su141711009.
- Tohid, F. (2011). Economic Impact of Tourism Industry. *International Journal of Business and Management*, 6(8), 206-215. doi:10.5539/ijbm.v6n8p206.
- Vasickova, V. (2020). Crisis Management Process- A Literature Review and a Conceptual Integration. *Acta Oeconomica Pragensia*, 27(3), 61-77. doi:10.18267/j.aop.628.
- Vong, C., Rita, P., & António, N. (2021). Health-Related Crises in Tourism Destination Management: A Systematic Review. *Sustainability*, 13(24), 137-148. doi:10.3390/su132413738.
- Wengel, Y., Ma, L., Ma, Y., Apollo, M., Maciuk, K., & Suwaree Ashton, A. (2022). The TikTok effect on destination development: Famous overnight, now what?. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 37(1), 1-10. doi:10.1016/j.jort.2021.100458.
- Yang, J., Li, W., & Wei, H. (2021). Review of the Literature on Crisis Management in Tourism. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 598(1), 67-70. doi:10.2991/assehr.k.210728.013.

Reference

- Abili, M., Khani, N., Gandomkar, A., & Bahrami, M. (2021). Analysis of our tourism development policies and strategic planning between Iran and China. *Geography (Regional Planning)*, 12(1), 1-17. doi: 20.1001.1.22286462.1400.11.2.1.1. [In Persian]
- Amaro, D. (2021). Crisis Management and Resilient Destinations during Covid-19 in the Southern European Countries, IN: Tourism Security-Safety and Post Conflict Destinations. *Emerald Publishing Limited, Bingley*, 243-258. doi:10.1108/978-1-80071-070-220211015.

- Barbari, M., Firoozmand, M., & Hashempour, F. (2016). Investigating the economic effects of urban tourism from the perspective of citizens (case study: Babolsar city), *Geographical Sciences*, 4(24), 40-55. https://journals.iau.ir/article_528056.html. [In Persian]
- Boman, C., & Schneider, E. (2021). Finding an antidote: Testing the use of proactive crisis strategies to protect organizations from astroturf attacks. *Public Relations Review*, 41(1), 1-20. [doi:10.1016/j.pubrev.2020.102004](https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2020.102004).
- Bundy, J., Pfarrer, M., & Coombs, T. (2016). Crises and Crisis Management: Integration, Interpretation, and Research Development. *Journal of Management*, 43(6), 1661-1692. [doi:10.1177/0149206316680030](https://doi.org/10.1177/0149206316680030).
- Chakraborty, S. (2022). TOPSIS and Modified TOPSIS: A comparative analysis. *Decision Analytics Journal*, 2(3), 1-10. [doi:10.1016/j.dajour.2021.100021](https://doi.org/10.1016/j.dajour.2021.100021).
- COMCEC. (2017). Risk and Crisis Management in Tourism Sector: Recovery from Crisis in the OIC Member Countries. COMCEC COORDINATION OFFICE, Ankara, Turkey.
- Cornelissen, J., & Kaandorp, M. (2023). Towards Stronger Causal Claims in Management Research: Causal Triangulation Instead of Causal Identification. *Journal of Management Studies*, 60(4), 834-860. doi.org/10.1111/joms.12897.
- Eismann, K., Posegga, O., & Fischbach, K. (2021). Opening organizational learning in crisis management: On the affordances of social media. *The Journal of Strategic Information Systems*, 30(4), 1-16. [doi:10.1016/j.jsis.2021.101692](https://doi.org/10.1016/j.jsis.2021.101692).
- Estevão, C., & Costa, C. (2020). Natural disaster management in tourist destinations: a systematic literature review. *European Journal of Tourism Research*, 25(4), 1-17. doi.org/10.54055/ejtr.v25i.417.
- Godovykh, M., Ridderstaat, J., & Fyall, A. (2021). The well-being impacts of tourism: Long-term and short-term effects of tourism development on residents' happiness. *Tourism Economics*, 29(1), 1-13. [doi:10.1177/13548166211041227](https://doi.org/10.1177/13548166211041227).
- Hall, C. M. (2010). Crisis events in tourism: Subjects of crisis in tourism. *Current Issues in Tourism*, 13(5), 401-417. [doi:10.1080/13683500.2010.491900](https://doi.org/10.1080/13683500.2010.491900).
- Hall, M., & Saarinen, J. (2010). *Last chance to see? Future issues for polar tourism and change*, IN: C.M. Hall & J. Saarinen (Eds.) *Tourism and change in Polar Regions: Climate, environments and experiences*. London: Routledge.
- Jebbouri, A., Zhang, H., Imran, Z., Iqbal, J., Bouchiba, N. (2022). Impact of Destination Image Formation on Tourist Trust: Mediating Role of Tourist Satisfaction. *Frontiers in Psychology*, 13(2), 1-17. [doi:10.3389/fpsyg.2022.845538](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.845538).
- Khalid, U., Emeka, Luke O., & Shafiullah, M. (2020). The Effects of Economic and Financial Crises on International Tourist Flows: A Cross-Country Analysis. *Journal of Travel Research*, 59(2), 315-334. [doi:10.1177/0047287519834360](https://doi.org/10.1177/0047287519834360).
- Kölking, L. (2014). *Keeping Face in Crises: Towards a Proactive Crisis Response Strategy*. University of Twente.
- Li, Y., He, Z., Li, Y., & Huang, T. (2023). Keep it real: Assessing destination image congruence and its impact on tourist experience evaluations. *Tourism Management*, 97(1), 1-17. [doi:10.1016/j.tourman.2023.104736](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2023.104736).
- Maesoumian, R., Motevalli, S., Janbaz Ghobadi, Gh. R., Khaledi, Sh. (2024). An analysis of urban settlements resilience against natural hazards with emphasis on flood (Case study: Chamestan City). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 19(1), 37-66. [dor: 20.1001.1.25385968.1403.19.1.4.8](https://doi.org/10.25385968.1403.19.1.4.8). [In Persian]
- Mazaraki, A., & Kasianova, A. (2015). Overview of proactive and reactive activities in corporate crisis management. *Economic Annals*, 3(1), 42-45. <https://ea21journal.world/index.php/ea-v149-10/>.
- Mikulić, J., Sprčić, D., Holiček, H., & Prebežac, D. (2018). Strategic crisis management in tourism: An application of integrated risk management principles to the Croatian tourism industry. *Journal of Destination Marketing & Management*, 7(2), 36-38. [doi:10.1016/j.jdmm.2016.08.001](https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2016.08.001).
- Min, Jihye., KC, Birendra., Kim, S., & Lee, J. (2020). The Impact of Disasters on a Heritage Tourist Destination: A Case Study of Nepal Earthquakes. *Sustainability*, 12(15), 1-14. [doi:10.3390/su12156115](https://doi.org/10.3390/su12156115).
- Nargesi, Sh., Babaki, R., & Effati, M. (2018). Studying the relationship between tourism, economic growth and financial development in Iran (1989-2016). *Financial Economics*, 12(44), 41-68. [dor: 20.1001.1.25383833.1397.12.44.3.3](https://doi.org/10.25383833.1397.12.44.3.3). [In Persian]
- Nopiyani, Ni Made., & Wirawan, A. (2021). The Impact of Tourism on the Quality of Life of Communities in Tourist Destination Areas: A Systematic Review. *Macedonian Journal of Medical Sciences*, 19(9), 129-136. [doi:10.3889/oamjms.2021.5966](https://doi.org/10.3889/oamjms.2021.5966).
- Öberg, Ch. (2021). Conflicting logics for crisis management in tourism, *Journal of Tourism Futures*, 7(3), 311-321. [doi:10.1108/JTF-10-2020-0191](https://doi.org/10.1108/JTF-10-2020-0191).

- Oscarsson, O. (2022). Crisis-as-practice: Conceptualizing the role of everyday work practices in crisis management. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 83(2), 1-14. doi:10.1016/j.ijdr.2022.103438.
- Parvin, M., Razavian, M. T., & Tavokoli nia, J. (2019). Evaluation of Influence of Tourism on Tehran Economic Development. *Researches in Earth Sciences*, 10(3), 214-230. doi: 10.52547/esrj.10.3.214. [In Persian]
- Pfarr, Ch., & Hosie, P. (2008). Crisis Management in Tourism Preparing for Recovery. *Crisis Management in Tourism*, 23(2), 249-264. doi:10.1300/J073v23n02_19.
- Pradeep, Ch. (2020). Political Impacts of Tourism: A Critical Analysis of Literature. *Atna Journal of Tourism Studies*, 15(1), 55-69. doi:10.12727/ajts.23.5.
- Rasool, H., Maqbool, Sh., & Tarique, M. (2021). The relationship between tourism and economic growth among BRICS countries: a panel cointegration analysis. *Future Business Journal*, 7(1), 1-11. doi:10.1186/s43093-020-00048-3.
- Rezaei, N., Huang, Wei-Jue., & Hung, K. (2023), Antecedents and outcome of tourists' positive achievementemotions in visiting risky destinations: The case of Middle East. *WILEY*, 31(1), 1-17. doi:10.1002/jtr.2575.
- Rossell, J., Becken, S., & Santana-Gallego, M. (2020). The effects of natural disasters on international tourism: A global analysis. *Tourism Management*, 79(3), 1-11. doi:10.1016/j.tourman.2020.104080.
- Santana, G. (2008). crisis management and tourism: beyond the rhetoric. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 15(4), 299-321. doi:10.1300/J073v15n04_05.
- Sausmarez, N. (2007). Crisis management, tourism and sustainability: the role of indicators. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(1), 700-714. doi:10.2167/jost653.0.
- Simms, C., McGowan, Ph., & Pickerne, W. (2022). Uncovering the effectual-causal resilience nexus in the era of Covid-19: A case of a food sector SME's resilience in the face of the global pandemic. *Industrial Marketing Management*, 106(1), 166-182. doi:10.1016/j.indmarman.2022.08.012.
- Sharifi, S. M. R., Khadem Al-Husseini, A., jalali farahani, Gh., Gandomkar, A, Modiri Khalilabadi, M. (2023). Spatial analysis of temporary housing location in Isfahan with a passive defense approach. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 18(3), 21-36. dor: 20.1001.1.25385968.1402.18.3.1.2. [In Persian]
- Sun, S., Zhong, L., Law, R., Zhang, X., Yang, L., & Li, M. (2022). A Proposed DISE Approach for Tourist Destination Crisis Management. *Sustainability*, 14(2), 3-16. doi:10.3390/su141711009.
- Tohidy, F. (2011). Economic Impact of Tourism Industry. *International Journal of Business and Management*, 6(8), 206-215. doi:10.5539/ijbm.v6n8p206.
- Vasickova, V. (2020). Crisis Management Process- A Literature Review and a Conceptual Integration. *Acta Oeconomica Pragensia*, 27(3), 61-77. doi:10.18267/j.aop.628.
- Vong, C., Rita, P., & António, N. (2021). Health-Related Crises in Tourism Destination Management: A Systematic Review. *Sustainability*, 13(24), 137-148. doi:10.3390/su132413738.
- Wengel, Y., Ma, L., Ma, Y., Apollo, M., Maciuk, K., & Suwaree Ashton, A. (2022). The TikTok effect on destination development: Famous overnight, now what?. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 37(1), 1-10. doi:10.1016/j.jort.2021.100458.
- Yang, J., Li, W., & Wei, H. (2021). Review of the Literature on Crisis Management in Tourism. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 598(1), 67-70. doi:10.2991/assehr.k.210728.013.
- Yousefi View, F., & Molavi, M. (2024). Analysis of the Physical Resilience of the Eastern Region of Guilan against Earthquakes. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 19(3), 31-45. doi: 10.71633/jshsp.2024.1032445 [In Persian]